

УДК 378.147:355.232

Л. В. Олійник

ВИКОРИСТАННЯ ДОСВІДУ АРМІЙ ПРОВІДНИХ КРАЇН СВІТУ В УДОСКОНАЛЕННІ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВИХ ФАХІВЦІВ

Розглянуто професійну підготовку військових фахівців у провідних арміях світу як основний складник військової освіти офіцерів. Визначено тенденції для вирішення завдань військової освіти Збройних Сил України на основі досвіду професійної підготовки військових фахівців зарубіжних армій.

За всіх часів ефективність діяльності офіцерів здебільшого визначалась їхнім умінням творчо використовувати як вітчизняний, так і світовий досвід підготовки військ. Особливої актуальності ця проблема набуває в умовах трансформації військових формувань України. Скорочення чисельності особового складу, військова служба за контрактом і багато інших чинників зумовлюють необхідність активного пошуку нових підходів до роботи з людьми. У цьому плані великий практичний інтерес для військових кадрів становить аналіз системи професійної підготовки в арміях США, Росії, Німеччини, Великої Британії та інших країн.

Важливим є досвід підготовки військових фахівців у провідних арміях світу. На думку В. М. Телелима, останнім часом підвищена увага до проблем військової освіти простежується майже у всіх провідних державах світу. Практична діяльність вищих органів управління оборонних структур, повсякденної та бойової діяльності військ у більшості країн свідчить про певне зниження рівня професійної підготовленості випускників вищих військових навчальних закладів (ВВНЗ), насамперед, у сфері отримання практичних навичок у процесі виконання завдань з управління військами [3, с. 17].

Відомо, що концепція змісту професійної підготовки базується на аналізі військової практики, засвоєння якої спрямоване на трансформацію його в особистий досвід. На думку фахівців, джерелами цього досвіду є “військова наука, техніка, військове мистецтво, виробництво матеріальних і культурних благ, досвід військ, духовні цінності, форми суспільної свідомості, основні види військово-професійної діяльності, до яких належить практика – перетворювальна, пізнавальна, комунікативна, ціннісно-орієнтована та загальнокультурна діяльність” [1, с. 25].

На особливості підготовки фахівців у ВВНЗ

армій провідних країн світу впливають такі фактори, як вимоги суспільства, воєнно-політичні інтереси держави, досвід професійної підготовки майбутніх офіцерських кадрів, здобутки педагогічної, психологічної та інших галузей гуманітарної науки, способи комплектування офіцерського і рядового складу, система його військово-професійної підготовки.

Будь-яка діяльність ґрунтується на якійсь “платформі”. В освіті такою “платформою” можна вважати концепцію. Концепція – це головна думка, замисел і теоретичні вихідні принципи побудови педагогічних систем або процесів. Отже, аналіз наукових праць [1; 4 – 7], свідчить про те, що військова освіта західних країн базується на “концепції самореалізації особистості” у практиці підготовки офіцерських кадрів. Безпосереднім її втіленням є практика підготовки військових фахівців за індивідуалізованими навчальними планами (у межах визначених стандартизованих вимог).

Під професіоналізмом у збройних силах США, як правило, розуміють сукупність трьох елементів:

– спеціальні знання – у життєво необхідних галузях людської діяльності і безпосередньо за своєю спеціальністю;

– відповідальність – робота в контексті інтересів суспільства, визнання його цінностей і їх неухильне наслідування у службі;

– корпоративність – членство у професійній організації поряд з володінням спеціальними знаннями і прийняттям зобов’язань стає критерієм професійного статусу, що відрізняє професіонала від аматора [7, с. 24 – 26].

Особливість професійної підготовки офіцерів проявляється у такому.

По-перше, це виражена націленість процесу професійної підготовки офіцерів на розвиток у них творчого мислення. “У нинішній час, – відзначає військовий теоретик У. Р. Річардсон,

– професорсько-викладацький склад прагне підтримувати таку атмосферу, що сприяє тому, щоб слухачі постійно думали, висловлювали свої думки, вільно викладали свої ідеї та застосовували встановлені принципи і концепції під час спеціальних навчань” [5, с. 21].

По-друге, – орієнтація педагогічного процесу на індивідуалізацію навчання військовослужбовців.

Основними формами індивідуальної професійної підготовки у збройних силах США є:

– вивчення альтернативних (вибраних за бажанням) предметів (їхній обсяг складає 30 – 40 % обсягу обов’язкових дисциплін);

– система виконання тими, хто навчається, індивідуальних завдань (реферати, звіти, наукові розробки), які зведені у певну систему;

– тьюторський засіб (за невеликою групою тих, хто навчається, закріплюється тьютор-наставник, у ролі якого можуть бути викладач, командир навчального підрозділу, старшокурсник; на тьютора покладається надання допомоги тим, хто навчається, у засвоєнні матеріалу і розвитку індивідуального стилю мислення [5, с. 27].

По-третьє, – це широке впровадження у педагогічний процес активних методів навчання, що дозволяють забезпечити перехід від монологу науково-педагогічного працівника до діалогу. Аналіз наукових праць засвідчує, що базу педагогічного процесу у ВВНЗ зарубіжних країн становлять практичні види занять, основою яких є активні методи навчання: аналіз конкретних ситуацій, ділові ігри, симпозиуми [5, с. 25].

По-четверте, педагогічний процес у військово-навчальних закладах зарубіжних армій, як правило, супроводжується періодичним перекомплектуванням навчальних груп. І це не випадково, адже сучасна концепція підготовки офіцерів США, Великої Британії, Німеччини, Росії та інших країн спирається на навчання слухачів (курсантів) у малих групах. Оптимальною вважається навчальна група кількістю 10 – 12 осіб. Критерії її підбору – здібності тих, хто навчається. Залежно від цього вони постійно переміщуються з однієї групи в іншу з метою збереження однорідного навчального показника. На думку фахівців, це дає більше можливостей для підвищення рівня знань слухачів (курсантів) і дострокового закінчення ВВНЗ тим, хто входить до найбільш сильних за успішністю навчальних груп. Водночас вони

відзначають, що такий підхід до організації педагогічного процесу нерідко формує у суб’єктів навчання індивідуалізм та завдає певної шкоди корпоративному духу [5, с. 25].

По-п’яте, у ВВНЗ США активно використовується рейтингова система оцінювання знань, навичок і вмій суб’єктів навчання. Наприклад, випускники Вест-Пойнта не складають державні іспити. Оцінка знань і здібностей майбутніх офіцерів починається з перших днів їхнього навчання шляхом отримання відповідних балів на співбесідах, семінарах, практичних заняттях. Із цього випливає, що перед випуском вони оцінюються тільки шляхом наявності тієї чи іншої кількості балів в особовій справі. Залежно від цього здійснюється їхній розподіл після закінчення навчання. При цьому в кожній військово-обліковій спеціальності за допомогою методів хронометражу та експертної оцінки виділені базові навички, які складають дві основні групи: 1) суспільні навички; 2) навички зі спеціальності. Всередині груп навички поділяються за “рівнями кваліфікації” [6, с. 10].

Розглянемо систему професійної підготовки збройних сил США на прикладі ВВНЗ сухопутних військ у Вест-Пойнті.

Навчальний план ВВНЗ складається з трьох основних програм підготовки кадетів: академічної (загальноосвітньої), військової та фізичної підготовки.

Академічна (загальноосвітня) програма є найважливішою, на яку відводиться основна частина навчального часу семестрів. Вона передбачає обов’язкове освоєння всіма курсантами тридцять одного навчального курсу за вісімнадцятьма дисциплінами (науками): філософії, англійської мови, іноземної мови, міжнародних відносин, літератури, психології, політології, економіки, військового управління, сучасної історії, воєнної історії, конституційного та військового права, інженерної підготовки, комп’ютерів, географії, хімії, фізики і математики. Усі ці дисципліни (науки) вивчаються курсантами у складі навчальних груп по 12 – 18 осіб на 13 кафедрах. Науково-педагогічний склад (близько 500 осіб) на 75 % укомплектований офіцерами регулярної армії, які отримали університетську освіту. До 30 % викладачів мають учений ступінь доктора наук. Система навчання вельми гнучка. Для досягнення високого рівня підготовленості після закінчення другого навчального року курсантам

надається можливість вибору, а у ході факультативних курсів на третьому і четвертому роках навчання – поглибленого вивчення одного із запропонованих напрямів низки дисциплін (наук).

Військову підготовку кадети проходять протягом усього періоду навчання. Вона включає три курси: початкової, польової та теоретичної підготовки.

Курс початкової підготовки кадети починають проходити з першого дня після вступу до ВВНЗ (тривалість шість тижнів). У процесі теоретичних занять вони вивчають розпорядок дня, правила поведінки і носіння військової форми одягу, обов'язки і права кадета, будову стрілецької зброї і правила стрільби, а також основи бойового застосування відділення. Під час початкової підготовки майбутні офіцери проходять індивідуальну підготовку, навчаються діяти у складі підрозділу, вивчають настанови і статuti. Польові заняття з кадетами включають стройову, фізичну і тактичну підготовку.

Курс польової підготовки проводиться після першого, другого і третього навчальних років у літній період.

Після першого курсу кадети від'їжджають до навчальних центрів, де ознайомлюються зі зразками сучасної бронетанкової інженерної та іншої техніки, стрілецького й артилерійського озброєння, засобами зв'язку. Там же вони навчаються вести бойові дії у складі піхотних, мотопіхотних, танкових та інших підрозділів, займаються тактичною підготовкою як командири відділення.

Після другого навчального року кадети вдосконалюють свої професійні навички як командирів відділень у ході проведення занять на курсі початкової підготовки з тими, хто вступив до ВВНЗ, на курсі польової підготовки – з кадетами другого року навчання, а також у центрах підготовки новобранців і школах підготовки сержантського складу регулярної армії. Крім того, у цей період вони проходять курс спеціальної підготовки в одному з навчальних центрів сухопутних військ США. Безпосередньо після цього починається їх місячне стажування у ролі командирів взводів.

По закінченні третього року навчання половина кадетів удосконалює свої професійні навички як командирів взводів на курсі початкової підготовки з тими, хто вступив до ВВНЗ, і на курсі польової підготовки у навчальному центрі з кадетами другого року

навчання, а інша половина – у підрозділах регулярної армії, що дислокуються як на континентальній частині США, так і за кордоном. Крім того, протягом четвертого навчального року кадети проводять стажування у ролі командирів усіх ступенів (від командира взводу до командира бригади) і штабних офіцерів учбової бригади.

Курс теоретичної підготовки вивчають протягом двох тижнів упродовж усього періоду навчання у ВВНЗ. На заняттях кадети здобувають теоретичні знання з усіх питань, пов'язаних з їх майбутньою професією – офіцера сухопутних військ. Крім того, цей час також використовується кадетами третього і четвертого років для проведення занять із кадетами першого і другого років навчання.

Програма фізичної підготовки спрямована на вироблення у кадетів високих фізичних якостей і зміцнення їх здоров'я. Вона є поєднанням академічної (загальноосвітньої) програми і програми військової підготовки. Програма фізичної підготовки реалізується у процесі опанування майбутніми офіцерами програми військової підготовки, а також на їх заняттях спортом під час самопідготовки, у вихідні дні та на спортивних змаганнях [6].

Отже, нами визначено умови життєдіяльності у збройних силах США суб'єктів навчання, які сприяють підвищенню рівня їхньої професійної підготовленості. У процесі подальшої служби у військах здійснюється поетапна система вдосконалення майстерності військових фахівців відповідно до їх посадового призначення

У Російській Федерації у процесі реалізації комплексної Програми реформування системи військової освіти в Російській Федерації на період до 2010 р. [2] перед збройними силами постали нові завдання, пов'язані з їх майбутнім переведенням на контрактну систему комплектування, надходженням у війська нових поколінь озброєння і військової техніки та необхідністю забезпечення підготовки відповідного кадрового потенціалу. Метою реформування чинної системи військової освіти у Російській Федерації є приведення її кількісних і якісних параметрів відповідно до структури, чисельності та завдань збройних сил Російської Федерації, інших військ, військових формувань та органів. Реалізація цієї Програми передбачає вирішення таких основних завдань:

– створення організаційно-правових та економічних умов для укомплектування штатів

відповідно до потреб збройних сил Російської Федерації та інших військ офіцерами з метою раціонального використання коштів федерального бюджету, які виділяються на їх підготовку;

– підвищення якості військової освіти, приведення рівня професійної підготовленості офіцерів відповідно до нормативних правових актів і вимог військово-професійної діяльності;

– підвищення ефективності управління системою військової освіти.

Терміни реалізації Програми – 2003–2010 рр. Її заходи торкаються всіх елементів чинної системи військової освіти і передбачають поетапний підхід до їх здійснення.

На першому етапі (2003–2005 рр.) було здійснено таке:

– розроблено методологічні основи, науково-методичні рекомендації з удосконалення системи військової освіти у Російській Федерації і підвищення ефективності використання коштів федерального бюджету, що виділяються на підготовку офіцерів; опрацьовано на основі проведених досліджень проекти нормативних правових актів;

– проведено комплексну (міжгалузеву) оптимізацію мережі військових навчальних закладів;

– прийнято першочергові заходи щодо вдосконалення змісту військової освіти, інформаційно-методичного забезпечення освітнього процесу, закріплення науково-педагогічних і наукових кадрів у ВВНЗ.

На другому етапі (2006–2010 рр.) передбачалося:

– приведення матеріально-технічної бази та інформаційно-методичного забезпечення освітнього процесу, а також оптимізованої мережі військових навчальних закладів у відповідність до вимог нормативно-правових актів; реалізація заходів матеріального та морального стимулювання педагогічної праці у ВВНЗ;

– узагальнення результатів експерименту щодо підготовки офіцерів з окремих спеціальностей інженерного, гуманітарного та юридичного профілів із числа студентів цивільних вищих навчальних закладів; за умов його позитивної оцінки отриманих результатів розроблення відповідних проектів нормативно-правових актів;

– створення міжгалузевої автоматизованої системи отримання, оброблення, збереження та

передачі відкритої інформації з питань управління військовою освітою [2].

Отже, підвищення рівня професійної підготовки у збройних силах Російської Федерації має випереджувальний характер стосовно проведеної у країні військової реформи. Вважається, що структура, чисельність і завдання збройних сил, що змінюються, повинні бути вчасно забезпечені відповідним кадровим потенціалом, науковими дослідженнями і відповідними експериментами, на підставі яких має бути сформована інноваційна система військової освіти.

Процес підготовки офіцерських кадрів з педагогічної діяльності у ВВНЗ Німеччини спрямований на набуття необхідного досвіду, який би сприяв формуванню у слухачів умінь аналізувати обстановку під час навчання і визначати власну поведінку згідно з концепцією “внутрішнього керівництва”.

У сучасних умовах у ВВНЗ бундесверу організатори навчально-виховного процесу одноставні у тому, що об’єктом професійної підготовки офіцера має бути його майбутнє професійне поле діяльності, а поведінкові та суспільні дисципліни, зокрема педагогіка, повинні при цьому професійно мотивувати на користь служби у збройних силах. Тому вивченню цього предмета приділяється значна увага. Отже, програми підготовки кадрових офіцерів у ВВНЗ Німеччини спрямовані на те, щоб їх випускники могли бути командирами, вихователями і наставниками.

Таким чином, у ВВНЗ Німеччини існує певна практика організації педагогічної підготовки: ключові проблеми педагогічної діяльності офіцерів у військах і підготовки до неї у ВВНЗ закріплені у спеціальній концепції “внутрішнього керівництва” – навчання і виховання військовослужбовців, а також підготовка офіцерського складу до виконання цих функцій визнаються пріоритетними цілями.

У Великій Британії за оцінками фахівців у самій країні та за її межами система підготовки професійної армії досить ефективна. Ефективність досягається за рахунок комплексного вирішення таких завдань.

1. Проведення ретельного поетапного професійного відбору військовослужбовців, зокрема майбутніх офіцерів, для служби в армії з урахуванням їх рівня загальноосвітньої підготовленості, рівня початкової військової підготовки, морально-психологічних якостей та

інших характеристик.

2. Ретельне планування педагогічної підготовки військових кадрів, що здійснюється у ВВНЗ. До програми загальної підготовки офіцерського складу включене вивчення курсу військового адміністрування, що передбачає засвоєння відповідних знань щодо системи військової дисципліни і конкретних обов'язків офіцерів відносно підлеглих. До цього ж розділу внесено курс лідерства як основи управління і керівництва особовим складом, який підкріплюється практикою керівництва і суспільними дисциплінами.

Організація бойової підготовки поділяється на три періоди, які характеризуються специфікою організації та змісту підготовки:

I період (1–2 тижні) – адаптація військовослужбовців до нових умов військово-професійної діяльності;

II період (3–15 тижнів) – навчання навичкам та вмінням відповідної військової спеціалізації;

III період (16–30 тижнів) – удосконалення теоретичних знань курсантів та їх ефективна реалізація у польових умовах [4, с. 29].

Отже, система професійної підготовки особового складу збройних сил Великої Британії базується на програмі підготовки офіцерського складу, яка забезпечує, по-перше, її практичну спрямованість, по-друге, – достатньо високий рівень військово-професійної підготовленості суб'єктів навчання.

Висновки

Результати вивчення досвіду професійної підготовки військових фахівців іноземних армій дозволяють виділити деякі найзагальніші тенденції для вирішення завдань військової освіти Збройних Сил України. До них, зокрема, відносять такі:

– закріплення у керівних документах (статутах, інструкціях, концепціях, програмах) нормативних вимог до цілей і завдань професійної діяльності офіцерських кадрів у військах, а також необхідності і значущості підготовки майбутніх офіцерів до успішного навчання, виховання і керівництва військовослужбовцями;

– зосередження основної уваги науково-педагогічних працівників ВВНЗ у методиці навчання на індивідуалізації навчання, педагогічній роботі з невеликими групами слухачів (курсантів), широкому використуванні методів індивідуальних завдань тим, хто навчається, самостійному пошуку інформації, вирішенні проблемних ситуацій;

– організація військово-педагогічної підготовки офіцерів у вигляді навчально-планових аудиторних форм та видів занять і стажування на командних посадах, самостійна діяльність щодо формування і розвитку педагогічних умінь і навиків;

– застосування у процесі професійної підготовки сучасних інформаційних і педагогічних технологій, технічних засобів навчання і виховання.

Список використаних джерел

1. Нецадим М. І. Військова освіта України: історія, теорія, методологія, практика : моногр. / М. І. Нецадим. – К. : Вид.-полігр. центр “Київський університет”, 2003. – 852 с.

2. Программа “Реформирование системы военного образования в Российской Федерации на период до 2010 года”. – М., 2006. – 42 с.

3. Телелим В. М. Питання трансформації оборонних структур України й удосконалення системи військової освіти / В. М. Телелим, В. Г. Радецький // Наука і оборони. – 2009. – № 1. – С. 15–19.

4. Фіногенов Ю. С. Методика організації бойової підготовки командос королівської піхоти Великої Британії / Ю. С. Фіногенов, Л. Я. Іващенко // Імідж сучасного педагога. – 2003. – № 1. – С. 25–29.

5. Eanes G. Does the Gode of Conduct still apply? / G. Eanes // Army. – 1985. – № 6. – P. 39–48

6. Knowiton W. Military gualification Standarts / W. Knowiton // Military review. – 1991. – May. – P. 5–17.

7. Vazques A. Equal Opportunity / A. Vazques // Psychology. – 1995. – № 6. – P. 23–32.

Стаття надійшла до редакції 21.01.2011 р.